

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԿՅԱՆՔԸ ԵՐԵՎԱՆՈՒՄ 1920-1925 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ

ՆԱԽՐԱ ՄԱԴՈՅԱՆ

1920-1925թթ. ընկած ժամանակաշրջանը հայ երաժշտության պատմության վառ էջերից է, ժամանակաշրջան, երբ Երևանում դրվեցին հայ երաժշտարվեստի հետագա աննախադեպ զարգացման ամուր հիմքերը:

Հայաստանում խորհրդային իշխանության հաստատումից (29 նոյեմբերի, 1920) հետո պետության բարձր հովանավորությամբ և ակտիվ աջակցությամբ սկիզբ առած մշակութային կյանքի աշխուժացման շնորհիվ Երևանն աստիճանաբար դառնում է հայ երաժշտական մշակույթի կենտրոնը:

Հայաստանի կառավարությունը քաջ գիտակցում էր, որ Երևանում առկա երաժիշտների ուժերով անհնար էր առաջ մղել երաժշտության զարգացումը: Կառավարության հրավերով Երևան մշտական բնակության են տեղափոխվում Ռոմանոս Մելիքյանն ու Արուս Բաբայանը (20 մայիսի, 1921), կոմպոզիտորներ Սպիրիդոն Մելիքյանն ու Ազատ Մանուկյանը (մայիս, 1921)¹, ջութակահար Ավետ Գաբրիելյանը², կոմպոզիտոր Ալեքսանդր Սպենդիարյանը (հոկտեմբեր, 1924)³ և այլք:

1921թ. դեկտեմբերի 22-ին բացվում է Երևանի երաժշտական ստուդիան, որի հիմնադիրն ու առաջին ղեկավարն էր Հայաստանի ժողովրդային նախագահ Ալեքսանդր Մյասնիկյանի հրավերով Թբիլիսիից Երևան տեղափոխված Ռոմանոս Մելիքյանը: «Ռ.Մելիքյանը, - հետագայում կգրի Ավետ Գաբրիելյանը,- խորապես համոզված էր իր կատարած գործի հսկայական հեռանկարում, և նրա անխախտ համոզվածությունը փոխանցվում էր շրջապատին և առաջին հերթին ստուդիայի կոլեկտիվին»⁴: Ստուդիայի բացման օրն արտասանած ճառում Ռ.Մելիքյանը նկատեց «Արվեստը նման է բարձր ժայռին

¹ Մազմանյան Ռ.Մ., Սովետահայ երաժշտական կյանքի տարեգրություն (1920-1946), Երևան, 1979, էջ 10:

² Ереванская государственная консерватория имени Комитаса в фотографиях, документах и высказываниях, 1923-2008, Ереван, 2008, стр. 16.

³ Մազմանյան Ռ.Մ., նշվ. աշխ., էջ 36:

⁴ Ереванская государственная консерватория имени Комитаса в фотографиях, документах и высказываниях, 1923-2008, Ереван, 2008, стр. 10.

նստած Հրեղեն-հավքին, որին ձգտում են նրանք, ովքեր ուզում են դառնալ Վարպետ: Դժվարին է ճանապարհը դեպի գագաթ՝ սահում են ոտքերը, ընկնում են քարերը, ոմանք իրենք են ետ վերադառնում: Բայց երջանիկ է նա, ով, հաղթահարելով բոլոր դժվարությունները, հասնում է գագաթին ու Հրեղեն-հավքին»⁵:

Ապա ելույթ են ունենում Պ.Մակինցյանը, Տ.Հախումյանը, Սպ.Մելիքյանը, Ս.Հովհաննիսյանը, Ա.Իսկանդեր-Ալիխանյանը, Ռ.Մելիքյանը: Համերգային բաժնին մասնակցում են Լ.Միրզա-Ավագյանը (ջութակ), Հ.Մադաթյանը (դաշնամուր), Ա.Բաբայանը (երգ), Ա.Մնացականյանը (դաշնամուր)՝ Ռոմանոս Մելիքյանի և Ալեքսանդր Հակոբյանի նվագակցությամբ, որոնց կատարմամբ հնչում են Բախի, Հենդելի, Ռամոնի, Սկարլատիի, Գլյուկի, Հայդնի, Պերգոլեզիի, Ստրադելլայի և Պունիանիի երկերը⁶:

Առաջին տարում ստուդիա է ընդունվում 81 սովորող: Ռ.Մելիքյանի հաստատ համոզմամբ. «ստուդիան՝ դա հայ յերաժշտության ուղղության շկուլան է, ուր նաև պետք է դաստիարակվի ուսանողությունը՝ սնվելով համամարդկային հոգու և մտքի յերաժշտական արժեքներով: Ստուդիան՝ դա հայ յերաժշտության լաբորատորիան է, ուր պետք է ազնվանա մեր արվեստը, ուր պետք է վառվի և հայտնաբերվի հայ նոր յերաժշտության ինքնուրույն վոճը-վոգին, հիմք ունենալով ժողովրդի ստեղծագործ արժեքները: Ստուդիան՝ դա այն արհեստանոցն է, ուր պետք է կռվի ու կռվվի հայ յերաժշտի ստեղծագործական կորովը, իր շրջապատի մասսաների դաստիարակման գործում: Վերջապես պետք է ստուդիան սերտ կապի յերաժշտությունն աշխատավորության հետ և դարաշրջանի համապատասխան բովանդակություն ունենա»⁷:

Հայաստանում առաջին մշտական համերգային գործունեություն ծավալող կոլեկտիվը դարձավ Երևանի երաժշտական ստուդիայի՝ 120 հոգուց՝ ստուդիականներից ու սիրողներից բաղկացած երգչախումբը՝ Ռ.Մելիքյանի ղեկավարությամբ: «1923թ. ամռանը ստուդիայի սովորողներից կազմվում են բրիգադներ և ուղարկվում Հայաստանի շրջաններ՝ դպրոցներում և ակումբներում երգեցողության հետ կապված աշխատանքները իրականացնելու և ժողովրդական ստեղծագործության նմուշները հավաքելու նպատակով: Սա երաժշտա-

⁵ Նույն տեղում:

⁶ Ереванская государственная консерватория имени Комитаса в фотографиях, документах и высказываниях, 1923-2008, стр. 13.

⁷ Հախումյան Տ., Կուլտուրական տոն (երաժշտական ստուդիայի բացման առթիվ), «Խորհրդային Հայաստան», 24 դեկտեմբերի, 1921:

կան-պրոպագանդիստական աննախադեպ մեծ արշավ էր»⁸: Հայ ժողովրդական երգեր, հեքիաթներ հավաքելու, գրի առնելու և երգեցիկ խմբեր կազմակերպելու նպատակով Երևանի երաժշտական ստուդիայի ուսանողները գործուղվում են Լոռի, Ջանգեզուր, Ալեքսոլ, Դիլիջան, Ղարաբլիխա⁹: 1922-ից սկսած՝ երաժշտական ստուդիան, ապա կոնսերվատորիան, կազմակերպում են արևմտաեվրոպական դասականների՝ Բախի (19 փետրվարի, 1922), Գրիգի (26 մարտի, 1922, 4 մարտի, 1925), Շոպենի (9 ապրիլի, 1922), Բեթհովենի (14 մայիսի, 1922), Մոցարտի (29 հունվարի, 1923), Շումանի (28 հունվարի, 1925) ստեղծագործությանը նվիրված առանձին համերգներ¹⁰:

ՀԽՍՀ լուսժողովոմի՝ 1923թ. հուլիսի 13-ի որոշմամբ երաժշտական ստուդիան վերակազմվում է կոնսերվատորիայի, որի առաջին դիրեկտոր է նշանակվում Ռ.Մելիքյանը (1923-24). նա էլ մշակում է Երևանի կոնսերվատորիայի նախագիծը, որը հավաստում էր. «Ժողովրդական կոնսերվատորիան Հայաստանի բարձրագույն ուսումնական հաստատություն է և ունի համալսարանի իրավունքներ»¹¹:

Նորաստեղծ կրթօջախում ուսումնական աշխատանքներն իրականացվում էին երեք բաժիններով՝ ստորին (երեք տարի), միջնակարգ (չորս տարի) և բարձր (երկու տարի): 1920-ականներին կոնսերվատորիայում գործում էին դաշնամուրի (Աննա Մնացականյան, Հովսեփ Մադաթյան, Եվգենյա Խանկալամյան, Եվգենյա Խոսրովյան, Օլգա Բաբայան), ջութակի (Լևոն Միրզա-Ավագյան, Ավետ Գաբրիելյան, Հովհաննես Օգանեզով, Դավիթ Սողոմոնյան), ալտի (Անդրեյ Կոտլյարևսկի), թավջութակի (Արտեմի Այվազյան, Միքայել Մալունցյան), վոկալ (Արուս Բաբայան, Աստղիկ (Աստրա) Աբրահամյան, Միքայել Մելիքսեթյան, Մազգալինա Գենջյան), փողային (Վիլիելմ Շպեդլինգ), երաժշտական-տեսական առարկաների (Ռոմանոս Մելիքյան, Միքայել Միրզոյան, Օսաննա Տեր-Գրիգորյան, Անուշավան Տեր-Ղևոնդյան), երգչախմբի (Ռ.Մելիքյան, Սպիրիդոն Մելիքյան) և մանկավարժական դասարաններ¹²:

⁸ Ереванская государственная консерватория имени Комитаса в фотографиях, документах и высказываниях, 1923-2008, Ереван, 2008, стр. 15.

⁹ Մազմանյան Ռ.Մ., նշվ. աշխ., էջ 25:

¹⁰ Նույն տեղում, էջ 14-41:

¹¹ Ասատրյան Ա., Հայրենական երաժշտական մշակույթի հիմնաքարը. Երևանի Կոմիտսի անվան պետական կոնսերվատորիա (հիմնադրման 90-ամյա հոբելյանին ընդանաջ), «Երաժշտական Հայաստան», 3 (38), 2010, էջ 59-63:

¹² Նույն տեղում:

1923-ին կոնսերվատորիայի լարային կվարտետի (Ավետ Գաբրիելյան, Դավիթ Սողոմոնյան, Անդրեյ Կոստյարևսկի, Վիկտոր Ավետիքյան) կատարմամբ երևանում առաջին անգամ հնչում են Հայդնի, Մոցարտի, Բեթհովենի, Չայկովսկու և Գլազունովի կվարտետները՝ ազդարարելով Հայաստանում կամերային-անսամբլային երաժշտության տարածման մեկնարկը: Նույն թվականին կոնսերվատորիայում առաջին անգամ հնչում են փողային գործիքները, իսկ Դավիթ Սողոմոնյանը սկիզբ է դնում երևանյան զբոսայգիներում ամռան ամիսներին սիմֆոնիկ համերգների ավանդույթին՝ հրավիրված երաժիշտների մասնակցությամբ: Երաժշտությունը հնչում էր նաև կամերային կազմերով՝ կոնսերվատորիայի դասախոսներից և ուսանողներից բաղկացած 3-6-հոգանոց անսամբլները ելույթ էին ունենում զբոսայգիներում, ուղեկցում «համր» ֆիլմերի ցուցադրությունը¹³:

Ալ.Սպենդիարյանի՝ հայրենիքում առաջին հեղինակային համերգի օրը՝ 1924թ. դեկտեմբերի 10-ին, առաջին անգամ ելույթ է ունենում տեղական կադրերից՝ կոնսերվատորիայի դասախոսներից և ուսանողներից կազմված ոչ մեծ սիմֆոնիկ կոլեկտիվը: «Երևանի կոնսերվատորիան,- գրում է ռեկտոր Արշակ Ադամյանը Հայաստանի լուսժողկոմ Ասքանազ Մոավյանին 1925թ. հունվարին հասցեագրած նամակում,- թևակոխելով իր գոյության չորրորդ տարին, կարոտ է նվազախմբի ստեղծմանը»¹⁴: Նման առաջարկն այն տարիներին թվում էր անիրականանալի: Բայց Ալ.Սպենդիարյանի և Ա.Ադամյանի ջանքերով կոնսերվատորիայում կազմակերպվում է հայկական առաջին սիմֆոնիկ նվագախումբը, որի անդրանիկ համերգը տեղի է ունենում 1925թ. մարտի 20-ին. այդ օրվանից սկիզբ է առնում Հայաստանում սիմֆոնիկ երաժշտության տարածումը:

Երևանում աշխուժանում է համերգային կյանքը. երևանաբնակ և հյուրախաղերի ժամանած արտիստները՝ երգիչներ Աստղիկ Աբրահամյանը, Գոհարինե Մելքոմյանը, Տիգրան Նալբանդյանը, Հայկանուշ Դանիելյանը, Լևոն Իսեցկի-Հովհաննիսյանը, Տատյանա Բոկովան, Արուս Բաբայանը, Աննա Օռլովան, Արուս Գրիգորյանը, դաշնակահարներ Մարիամ Տիգրանյան-Տեր-Մարտիրոսյանը, Հովսեփ Տեր-Դավթյանը, Եվգինե Խոսրովյանը, Տիրուի Զարաֆյանը, Սամուիլ Բարրերը, ջութակահարներ Ավետ Գաբրիելյանը, Հովհան-

¹³ Նույն տեղում:

¹⁴ Ереванская государственная консерватория имени Комитаса в фотографиях, документах и высказываниях, 1923-2008, стр. 24.

նես Հովհաննիսյանը, թավջութակահարներ Միքայել Ծովհանյանը, Արտեմի Այվազյանը և այլք կատարում են հայ, ռուս և արևմտաեվրոպական կոմպոզիտորների երկերը¹⁵:

Ամփոփելով մեր անդրադարձը Երևանի երաժշտական կյանքին (1920-1925թթ.) ակնհայտ է, որ՝

1. 1920-1925-ին Հայաստանի մայրաքաղաք Երևանն աստիճանաբար դառնում է հայ երաժշտական մշակույթի կենտրոնը:
2. Երաժշտարվեստի ասպարեզում իրականացվում է պետական քաղաքականություն: Հայաստանի կառավարության հրավերով հայրենիքից հեռու ապրող և ստեղծագործող հայ կոմպոզիտորներն ու կատարողները մշտական բնակության են տեղափոխվում Երևան և լծվում երաժշտության շինարարությանը:
3. Երևանում ստեղծվում է երաժշտական կադրերի պատրաստման առաջին հայկական կրթօջախը. Երևանի երաժշտական ստուդիան (1921) հետագայում հիմք է ծառայում հայ իրականության մեջ միակ պետական կոնսերվատորիայի (1923) համար: Կոնսերվատորիայի գլխավոր նպատակը հայկական պրոֆեսիոնալ երաժշտության ակտիվ շինարարությունն էր: Նրա գործունեության շնորհիվ արմատապես փոխվեց հանրապետության մշակույթային կյանքի ողջ մթնոլորտը: Այն դարձավ հայ երաժշտական մշակույթի հզոր համալիրի ամուր հիմնաքարը:

Երևանում կազմակերպված բնույթ ստացած համերգային կյանքի, տեղացի ու արտասահմանյան ականավոր երաժիշտ-կատարողների հյուրախաղերի շնորհիվ զգալիորեն մեծացավ դասական երաժշտության դերը ժողովրդի կյանքում՝ նպաստելով նրա գեղարվեստական ճաշակի բարձրացմանը:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Հայաստանում խորհրդային կարգերի հաստատումից հետո Երևանն աստիճանաբար դառնում է հայ երաժշտական մշակույթի կենտրոնը: Երևան մշտական բնակության են տեղափոխվում Ռոմանոս Մելիքյանը, Ալեքսանդր Սպենդիարյանը, Ազատ Մանուկյանը, Սպիրիդոն Մելիքյանը և այլք: Իրականանում է հայ երաժշտության երախտավորների երազանքը. Երևանում ստեղծվում է երաժշտական կադրերի պատրաստման առաջին հայկական կրթօջախը. Երևանի երաժշտական ստուդիան (1921) հետագայում հիմք է ծառայում

¹⁵ Մազմանյան Ռ.Մ., նշվ. աշխ., էջ 8-48:

հայկական իրականության մեջ միակ պետական կոնսերվատորիայի համար: Աշխուժանում է համերգային կյանքը. կատարվում են ինչպես հայ, այնպես էլ ռուս և արևմտաեվրոպական կոմպոզիտորների ստեղծագործությունները, կազմակերպվում է սիմֆոնիկ նվագախումբ: Հյուրախաղերով Երևան են ժամանում արտասահմանցի և սփյուռքահայ արտիստներ:

Բանալի բաներ – երաժշտական կյանք, Երևան, 1920-1925 թվականներ:

МУЗЫКАЛЬНАЯ ЖИЗНЬ ЕРЕВАНА В 1920-1925 ГОДАХ

НАИРА МАДОЯН

После установления советской власти в Армении Ереван постепенно становится центром армянской музыкальной культуры. Сюда на постоянное место жительства переезжают Романос Меликян, Александр Спендиарян, Азат Манукян, Спиридон Меликян и другие. Реальностью становится мечта выдающихся армянских музыкантов: в Ереване открывается первый образовательный очаг подготовки музыкальных кадров – Музыкальная студия Еревана (1921). Впоследствии она послужит фундаментом для единственной в армянской действительности государственной консерватории. Оживляется концертная жизнь, исполняются произведения как армянских, так и русских и западноевропейских композиторов, организуется симфонический оркестр. На гастроли в Ереван приезжают иностранные артисты и армяне диаспоры.

Ключевые слова – музыкальная жизнь, Ереван, 1920-1925 годы.

MUSICAL LIFE IN YEREVAN IN 1920-1925

NAIRA MADOYAN

After the establishment of the Soviet power in Armenia, Yerevan gradually became the center of Armenian music culture. Romanos Melikyan, Alexander Spendiaryan, Azat Manukyan, Spiridon Melikyan and others moved here for permanent residence. The dream of the prominent Armenian musicians came true: in Yerevan the first musician training educational establishment – Yerevan Music Studio (1921) was founded. Later, it was to serve as a basis for the only state conservatory in the Armenian reality. The concert life became more enlivened;

works by Armenian, Russian and western European composers were being performed; a symphony orchestra was organized. Foreign and Armenian diasporic artists came on tour to Yerevan.

Key words – musical life, Yerevan, 1920-1925.